

AIDS OCH AFRIKA

// NYA UPPREPNINGAR AV KOLONIALA DISKURSER //

Genom att diskutera och synliggöra frågor om HIV och hälsa, vem som har rätt till och tillgång till mediciner visar Katarina Jungar hur aktivisternas kunskap utmanar västerländsk forskning kring HIV men även forskares sätt att förstå sig själva. Hennes avhandling om den sydafrikanska organisationen Treatment Action Campaign (TAC), fokuserar på frågor om kunskap och makt, och utvecklar framförallt insikter ur den feministiska postkoloniala teorin.

Text: Salla Peltonen

Katarina Jungar jobbar som forskardoktor vid ämnet Kvinnovetenskap på Åbo Akademi och disputerade för ett år sedan med en avhandling om HIV aktivism i Sydafrika: *"Long Live!: South African HIV-activism, Knowledge and Power"*.

Vilket är de viktigaste aspekterna av din forskning? Vilket budskap vill du förmedla?

-Ett globalt perspektiv på hälsa visar hur patentlagstiftningen styr vem som har rätt och tillgång till mediciner och hälsovård. Min avhandling uppmärksammar globala maktförhållanden och hur dessa synliggörs i en studie av HIV aktivism.

Genom att studera aktivism utmanas våra sätt att tänka på syd och nord, vem som uppfattas som globala aktörer, vad som räknas som kunskap, vem som uppfattas vara expert och så vidare.

I avhandlingen utmanas koloniala diskurser inom västerländsk forskning, aktivism och politik. Det handlar helt enkelt om att fattiga människors hälsa skall gå före de multinationella bolagens vinster. Genom att studera aktivism utmanas våra sätt att tänka på syd och nord, vem som uppfattas som globala aktörer, vad som räknas som kunskap, vem som uppfattas vara expert och så vidare.

Ofta är aktivister föregångare både då det gäller att ställa frågor och att ge svar, ett exempel är till exempel våldsforskningen, där man kan se en tydlig skillnad mellan till exempel Sverige och Finland. I Sverige har det funnits en kvinnorörelse som uppmärksammat våld mot kvinnor och forskningen har hela tiden haft en koppling till aktivismen, medan man i Finland länge överhuvudtaget inte uppmärksamade könat våld inom forskningen. I Finland saknas denna koppling helt eftersom det inte funnits någon rörelse i samma utsträckning.

De frågor som en del forskare ställer om till exempel HIV idag ställde aktivisterna redan för 10 år sedan. När 20 000 människor demonstrerade på Kapstadens gator 2003, hand-

lade HIV forskningen mera om afrikansk sexualitet än tillgänglighet till bromsmediciner på kontinenten. Aktivisterna utmanar därmed vår syn på kunskap, vad som anses vara kunskap och dess legitimitetsanspråk. Att fattiga svarta kvinnor till exempel organiserar sig och skapar ett sammanhang där de utbildar sig själva och varandra och producerar kunskap om HIV, rättigheter, patentlagstiftning och storföretags verksamhet på en global nivå, är till exempel sällan i fokus då HIV diskuteras i Väst.

Du började studera TAC i början av 2000-talet. Hur ser du på TACs aktivism idag? Vad har skett sedan du började din forskning? Vilka frågor är aktuella nu?

-TACs aktivism hänger ihop med anti-apartheid rörelsen. Utan den skulle inte TAC ha utvecklats och haft de framgångar som de har haft. För 15 år sedan var det endast några procent av de som levde med HIV i södra Afrika som hade tillgång till bromsmediciner. Orsaken till att TAC kunde mobiliseras kring frågan om bromsmediciner har att göra med att det fanns en historia, sofistikerad kunskap och ett minne av motstånd och aktivism i Sydafrika som möjliggjorde en stark medborgarrörelse. TACs arbete har haft betydelse internationellt, och fortsätter att ha det.

Idag är den främsta utmaningen att hela tiden upprätthålla det man har hittills har åstadkommit. I en nyliberal marknadsekonomi som är så osäker och känslig för ekonomiska konjunkturen, är ingen seger given, utan måste kämpas för om och om igen. Man kunde jämföra det med den krackelerande välfärdsstaten. Illusionen om att den är bestående gör att människor inte kämpar för den, trots att vi ju egentligen alla borde hungerstrejka så som dagsläget ser ut nu.

En central tematik i din avhandling berör kulturens makt att forma förståelser av oss själva och andra. Media förmedlar ofta bilden av en fattig, eländig och infekterad kontinent. Vilka konsekvenser har detta för både de aktivister du studerat, samt för mediekonsumenter i väst, till exempel för de organisationer som vill stöda en grupp som TAC?

-Det handlar om många olika saker. Dels osynliggörs den aktivism som faktisk pågår i Syd då Afrikaner endast beskrivs

som offer, vilket är ytterst vanligt, dels blir det till exempel svårt att förstå aktivisterna och deras budskap. Medias ständiga upprepande av vissa bilder av Afrika, som till exempel en döende kontinent, sker i relation till att Väst skall kunna förstå sig självt som modernt, utvecklat och aktivt. **Bush, Clinton, Bono** ses som räddare av ett utdöende Afrika och som globala aktörer, de verkliga maktrelationerna undan göms, man är helt enkelt inte intresserad av aktivisterna. Detta fenomen kan kanske bäst beskrivas som det som **Gayatri Spivak** beskrivit som den ultimata koloniala fantasin: "vita män som räddar bruna kvinnor från bruna män".

Väst behöver de andra, muslimer och afrikaner för att förstå oss själva som moderna. Men det finns en annan sida av detta. Representationer dödar också. Då till exempel frågor om HIV behandlas statistiskt och det skrivs om "aids orphans" och hur många procent av befolkningen som dör, bidrar det till en bild av att inget kan göras. Infekterade

Logiken bakom frågan om sexuella rättigheter avspeglar ett ideologiskt förhållningsätt till Afrika inom vilket väst fortfarande ses som räddare och inom vilket gay rättigheter kan användas för att legitimera vit överhöghet.

människor ses som redan döda, inte människor som faktiskt lever och har rätt till att fortsätta leva. TAC har till exempel använt statistik på ett helt annat sätt, istället för att lyfta upp hur många som lyfter de från hur många människor som kan räddas dagligen med tillgång till bromsmediciner.

Den vetenskapliga forskningen är också delaktig i dessa processer. Forskaren **Cindy Patton** har till exempel visat i en artikel "Inventing African Aids" hur man, då det blev klart att HIV spreds genom heterosex var snabb med att framställa den vita, västerländska heterofamiljen som säker, och "riskfri" till skillnad från den afrikanska. Det blev viktigt att konstruera en annorlunda "Afrikansk AIDS" för att fortsättningsvis kunna se dem västerländska heterofamiljen som riskfri. HIV har även medfört att den afrikanska kontinenten igen öppnats för västerländska blickar på sexualiteten.

Forskning kring "afrikaners sexuella beteenden" som klart upprepar kolonialismens diskurser, legitimeras ofta med hänvisning till att det handlar om HIV. Ett exempel är att då man till exempel diskuterat kondomers roll för preventionen av HIV fokuserar man på sexuell beteenden, men till exempel inte på frågor om ekonomi och tillgång till kondomer. Istället för att fokusera på individuella beteenden, kunde man till exempel uppmärksamma de strukturer som gör folk sjuka.

Din avhandling utgår ifrån postkolonial feministisk teori. Vilka är de centrala aspekterna av feministisk postkolonial teori? Vilket budskap vill du själv förmedla?

-Hela kunskapsproduktionen om Afrika, men också om Europa handlar på sätt eller annat om en dynamik om oss och de andra. Gayatri Spivak, **Edward Said** och **Chandra Mohanty** har alla visat hur kulturella föreställningar om oss själva skapas i förhållande till föreställningar om de andra. För att Norden och Finland skall kunna förstå sig självt som jäm-

ställt krävs motbilder av de som inte är det. Problemet handlar också om att man i Finland och Norden inte ser sig som delaktig i kolonialismens och postkolonialismens processer, trots att vi är det på ett ytterst komplicerat sätt. Istället för att se sig själv som varandes utanför det postkoloniala, borde man ta ansvar för denna delaktighet.

Vad sysslar du med nu? Vilka är kopplingarna mellan din tidigare och din nuvarande forskning?

-Mitt nuvarande forskningsprojekt handlar om biståndsdiskurser och hur man bemöter och skriver om och representerar afrikansk homofobi. Ofta framställs Afrika som något homogent, som om det inte finns några queeraktivister på kontinenten, trots att det även existerar presidenter som arbetar för dekriminalisering av homosexualitet. Jag vill nyansera bilderna av dessa frågor och granska vad biståndspolitik handlar om. Det finns fortfarande starka tendenser på att det handlar om hur vi vill konstruera oss själva.

Jag vill granska den kunskapsproduktion som sker inom biståndspolitik som jobbar med ett enormt maktförhållande. Det finns till exempel sällan utrymme för afrikanska agenter i biståndsdiskurserna, man säger att man skall och bör lyssna på lokala aktörer, men i parktiken gör man det sällan. Då länder i Väst hotar med att dra in biståndet med hänvisning till homofobi vittnar det inte enbart om en dubbelmoral (jag vet än inte om ett enda land där homofobi inte skulle vara ett problem

på sätt eller annat), utan är också ett uttryck för att Väst igen agerar som en moralisk överhöghet. Likaså är det inte alls givet att de kampanjer som förs i Väst alls hjälper de lokala aktivisterna, snarare försvårar de ofta deras arbete och kan bidra till en backlash mot de kampanjer som lokala medborgare redan fört. Den nyligen uppmärksammade Pride-paraden i Kenya, var till exempel sponsorerad av den amerikanska ambassaden och inte alls ett lokalt initiativ.

Det handlar om att analysera frågor om makt och motstånd på ett nyanserat sätt som synliggör de paradoxer, konflikter och mångtydigheter som uppstår då till exempel homofobi i Afrika plötsligt blir ett intresseområde för västerländsk biståndspolitik. Forskaren **Sylvia Tamale** har till exempel påpekat att det är viktigt att komma ihåg att homosexualitet inte introducerades i Afrika av Europa som så många vill få oss att tro. Snarare är det så att Europa importerade den legaliserade homofobin till Afrika. Därmed är det viktigt att se på vilka slags ideologiska, kulturella och politiska frågor som aktualiseras i Finlands biståndspolitik.

Afrikanska aktivister utmanar nordiska former av homonationalism, en term som används för att beskriva hur rätten till eller måttet för suveränitet nu mäts genom att se på hur ett land behandlar homosexuella. Logiken bakom frågan om sexuella rättigheter avspeglar ett ideologiskt förhållningsätt till Afrika inom vilket väst fortfarande ses som räddare och inom vilket gay rättigheter kan användas för att legitimera vit överhöghet.

Salla Peltonen är doktorand i kvinnovetenskap vid Åbo Akademi